

LA RESPONSABILITAT CIVIL DE MESTRES I PROFESSORS, EN GENERAL

Les peculiaritats inherents a la prestació dels serveis educatius determinen l'existència de riscos que poden produir danys o lesions en els béns o en els drets particulars i de la mateixa Administració, com a conseqüència del mateix funcionament del servei educatiu (sigui públic o privat) o de causes alienes al mateix servei.

És clar doncs que, en el context d'una escola activa, oberta i participativa, els mestres i professors estan sotmesos a tants o més riscos en la mesura que més activitats desenvolupin. De tota manera, cal dir també que aquests riscos es tradueixen normalment en accidents de tipus lleu i deguts a causes totalment fortuïtes, encara que a vegades hi pot haver algú encaparrat a intentar sostenir el contrari. Segurament per això aquesta és una qüestió que, d'uns anys ençà, preocupa i força els professionals de l'educació, en general.

Quan l'any 1988 els mestres i professors sortien al carrer demanant la modificació del Codi Civil i del Codi Penal, demanaven senzillament l'adequació i actualització d'unes normes que havien quedat ja

allunyades de la seva realitat educativa. Repassem, doncs, una mica aquestes normes i el règim de responsabilitats que aquells codis estableixen.

L'article 1902 del Codi Civil estableix que "el que por acción u omisión cause un daño a otro, interviniendo culpa o negligencia, está obligado a reparar el daño causado". Això és el que els juristes anomenen "culpa extracontractual" o "culpa in vigilando", i té la seva justificació en el principi de responsabilitat fonamentat en el simple risc o perill que es creï. En aquests supòsits el més destacable és la inversió de la càrrega de la prova: es presumeix que el possible autor és culpable, no innocent. Dit d'una altra manera: en aquests casos és l'acusat del dany qui ha de provar que en l'exercici dels seus actes lícits ha obrat amb tota la prudència i diligència necessàries per evitar el dany, que per altra banda era previsible. Aquest principi d'inversió de la càrrega de la prova desapareix davant la culpa exclusiva de la víctima o perjudicat, o quan es demostrï que es va emprar "toda la diligencia de un buen padre de familia para prevenir el daño" (article 1903, paràgraf final, del Codi Civil).

Aquest article 1903 del Codi Civil afegeix que aquella obligació de reparar el dany causat "es exigible, no sólo por los actos u omisiones propios, sino por los de aquellas personas de quienes se debe responder" (paràgraf primer). I així, els pares són responsables dels perjudicis causats pels seus fills menors d'edat que visquin amb ells (paràgraf segon), els tutors dels causats pels seus tutelats (paràgraf tercer) i "los dueños o directores de un establecimiento o empresa respecto de los perjuicios causados por sus dependientes en el servicio de los ramos en que los tuvieran empleados, o con ocasión de sus funciones" (paràgraf quart).

Aquest article 1903 continuava encara amb dos paràgrafs més: "El Estado es responsable cuando obra por mediación de un agente especial, pero no cuando el daño ha sido causado por el funcionario a quien propiamente corresponda la gestión practicada,

en cuyo caso será aplicable el artículo 1902 anterior” (paràgraf cinquè), l'un, i “Los maestros son responsables de los perjuicios causados por sus alumnos, mientras estén bajo su custodia” (paràgraf sisè), l'altre.

Per acabar, l'article 1904 del Codi Civil establí, en el seu paràgraf únic: “El que paga el daño causado por sus dependientes puede repetir de éstos lo que hubiese satisfecho”.

Després del que portem dit, és obvi que el règim de responsabilitats que per als mestres i professors establíen els articles 1903 i 1904 del Codi Civil no s'ajustava gens ni mica a la realitat social dels nostres dies. Aquest règim de responsabilitats respon a uns moments en els quals existia una relació directa i immediata, de subjecció de l'alumne al mestre o professor i que avui no es dona a la vida docent diària.

Per altra banda, l'article 22 del Codi Penal, en la mateixa sintonia d'aquells dos articles del Codi Civil abans esmentats, establí textualment: “La responsabilidad (civil) subsidiaria (...) será también extensiva a los amos, maestros, personas, entidades, organismos y empresas dedicadas a cualquier género de industria, por los delitos o faltas en que hubiesen incurrido sus criados, discípulos, oficiales, aprendices, empleados o dependientes en el desempeño de sus obligaciones o servicios”.

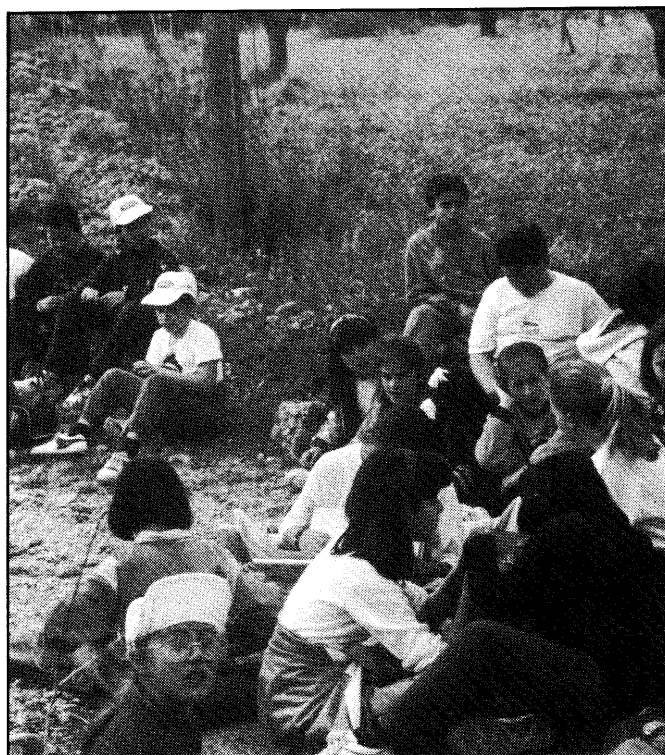
No és gens d'estranyar, doncs, que en les mobilitzacions que els mestres i professors varen dur a terme l'any 1988 demanessin la modificació dels articles darrerament esmentats: es tracta d'unes normes obsoletes que carregaven, de forma desmesurada, tot un seguit de responsabilitats sobre uns professionals, els educadors. I finalment, passats més de dos anys, aquella modificació s'ha produït mitjançant la promulgació de la Llei 1/1991 de 7 de gener (BOE núm. 7, de 8-1-91), “de modificación de los Códigos Civil y Penal en materia de responsabilidad civil del profesorado”. Aquesta Llei, en el seu preàmbul, reconeix que el règim de responsabilitats que per als mestres i professors establíen aquells articles no s'ajusta a la realitat social dels nostres dies, ja que es tracta de normes amb fonament en la “culpa in vigilando”, concebudes en uns moments en què existia una relació de subjecció de l'alumne al professor, en uns termes

que avui no es produeixen en el discórrer diari de la vida docent. Aquesta constatació obliga a modificar aquell règim de responsabilitats i establir amb tota claredat que “quien responda de los daños ocasionados por sus alumnos sean las personas o entidades titulares de los centros (docentes), que son quienes deben adoptar las correspondientes medidas de organización”. El canvi en l'atribució de la responsabilitat civil (del mestre o professor titular del centre docent, sigui públic o privat) és prou clar i no cal insistir-hi més, tot i que “en supuestos tasados, y a ello obedece la reforma del artículo 1904 del Código Civil, el titular pueda reclamar al personal docente la cantidad satisfecha”.

Analitzem ara les modificacions concretes que la Llei 1/1991, de 7 de gener, introdueix en cada un dels articles que modifica:

1) A l'article 1903 del Codi Civil:

a) Es suprimeix íntegrament el seu paràgraf cinquè (“El Estado no es responsable cuando el daño ha sido causado por el funcionario a quien propiamente corresponde la gestión practicada, en cuyo caso será aplicable el artículo 1902 anterior”). Es suprimeix,

doncs, la responsabilitat civil inicial del professorat públic, que s'atribueix a l'Administració Educativa, de la qual depèn el centre docent. És clar que l'Administració podrà determinar quina ha estat la conducta i actuació del seu funcionari i, si no fossin les correctes, exigir-li les responsabilitats corresponents.

b) Es suprimeix el seu paràgraf sisè ("Los maestros son responsables de los perjuicios causados por sus alumnos, mientras estén bajo su custodia") i es redacta de nou en aquests termes: "Las personas o entidades que sean titulares de un centro docente de enseñanza no superior responderán por los daños y perjuicios que causen sus alumnos menores de edad durante los períodos de tiempo en que los mismos se hallen bajo control o vigilancia del profesorado del Centro, desarrollando actividades escolares o extraescolares y complementarias". Es refereix, doncs, a centres docents d'ensenyament no superior, siguin públics o privats; per altra banda, és clar que totes aquestes activitats han d'estar previstes dins la programació general del Centre, aprovada pel Consell Escolar.

2) A l'article 1904 del Codi Civil:

a) Es manté el seu anterior contingut, com a primer paràgraf ("El que paga el daño causado por sus dependientes puede repetir de éstos lo que hubiere satisfecho").

b) S'afegeix un segon paràgraf, amb aquest contingut: "Cuando se trate de Centros docentes de enseñanza no superior, sus titulares podrán exigir de los profesores las cantidades satisfechas, si hubiesen incurrido en dolo o culpa grave en el ejercicio de sus funciones que fuesen causa del daño". Determina els casos concrets en què el titular dels centres docents esmentats pot reclamar al personal docent les quantitats que hagi hagut de satisfer en concepte de responsabilitat civil: només quan hagin incorregut en dol o culpa greu en l'exercici de les seves funcions que siguin causa del dany (és a dir, en un intencionat mal exercici de les seves funcions o en un exercici imprudent o negligent, de caràcter greu, d'aquestes funcions).

3) A l'article 22 del Codi Penal:

a) Es modifica el seu anterior contingut, que passa

a ser el primer paràgraf, amb aquesta nova redacció: "La responsabilidad (civil) subsidiaria (...) será también extensiva a las personas, entidades, organismos y empresas dedicadas a cualquier género de industria, por los delitos o faltas en que hubiesen incurrido sus empleados o dependientes en el desempeño de sus obligaciones o servicio". És a dir, s'han suprimit del seu llistat "los amos y maestros", d'una banda, i "sus criados, discípulos, oficiales y aprendices", de l'altra.

b) S'hi afegeix un segon paràgraf, amb aquest contingut: "Igualmente, será extensiva dicha responsabilidad (civil) subsidiaria a las personas o entidades que sean titulares de un Centro docente de enseñanza no superior, por los delitos o faltas en que hubiesen incurrido los alumnos del mismo, menores de 18 años, durante los períodos en que dichos alumnos se hallen bajo el control o vigilancia del profesorado del Centro, desarrollando actividades escolares o extraescolares y complementarias". El seu contingut es correspon amb la nova redacció donada al paràgraf sisè de l'article 1903 del Codi Civil, ja comentat.

Resumint: amb la modificació d'aquests articles, s'adjudica la responsabilitat civil pels actes dels alumnes durant l'activitat escolar als titulars dels centres docents, siguin empreses privades o l'Administració, perquè en definitiva són ells els qui han d'adoptar les corresponents mesures d'organització per evitar-los. Tant de bo aquestes modificacions acabïn amb la trista realitat, no per infreqüent menys dolorosa, de veure mestres i professors tractats gairebé com a criminals, pel simple fet d'haver volgut tirar endavant quelcom més que una escola tancada entre quatre parets, i haver tingut la desgràcia de trobar-se amb la fatalitat d'un accident fortuit.

Amb aquesta reforma s'ha alliberat el professorat d'una responsabilitat que, des de fa temps, no li pertocava, i li permet assumir -junt amb els pares, des de la serenitat i la confiança mútua- la que sí li correspon: la de millorar la qualitat de l'ensenyament en una escola cada vegada més activa, més participativa i més oberta a la vida.

*Xavier Roig Fontseca,
advocat laboralista.*